

*Др Часлав Пејовић,
професор на Faculty of Law,
Kyushu University, Fukukoka, Japan*

Права мањинских акционара према јапанском праву

У компанији која је у власништву више различитих власника једно од оснивних питања је како уредити доношење одлука и управљање компанијом. То је посебно тешко када се ради о акционарским друштвима у којима често постоји велики број акционара. Неки од тих акционара могу посједовати значајан број акција, док други акционари посједују мали број акција, или чак само једну акцију. У принципу, одлуке у акционарском друштву се доносе већином гласова, што значи да они који посједују већину акција имају превагу приликом доношења одлука над мањинским акционарима.

Принцип већинског одлучивања, према којем мањински акционари морају прихватити одлуке које донесу већински акционари, намеће питање заштите права мањинских акционара, на сличан начин као што је потребно заштити права националних мањина у једној држави. Мањинским акционарима се требају гарантовати одређена права и мора постојати механизам њихове заштите, како би се спријечиле злоупотребе од стране већинских акционара.

Да би мањински акционари могли да заштите права која имају као мањински акционари, први услов је да они буду упознати са тим правима. Ако су нека од њихових права ускраћена, акционари такође требају да знају које механизме имају на располагању којима та права могу заштитити. Нејасноће које често постоје у погледу обима појединих права мањинских акционара, као и трошкови везани за заштиту тих права, често имају као последицу да се акционари уздржавају од употребе механизма за заштиту својих права. Осим тога, принцип већинског одлучивања игра главну улогу приликом доношења одлука, чиме је позиција мањинских акци-

онара додатно ослабљена, омогућујући већинским акционарима да користе свој положај на штету мањинских акционара. Због тога је положај мањинских акционара незавидан и у пракси је чест случај да су им одлукама већинских акционара ускраћена права која формално имају.

Компанијско право у већини држава регулише ово осетљиво питање према сличним принципима. Мањинским акционарима стоји на располагању неколико инструмената који им омогућују да учествују у доношењу виталних одлука везаних за компанију у којој посједују акције, као и да контролишу рад органа управљања компаније. У овом тексту даћемо кратак преглед основних права мањинских акционара и инструмената заштите тих права према јапанском праву.

Јапанска законска регулатива

Јапанско компанијско право је највећим дијелом регулисано Главом 2 Трговачког законика. Јапански Трговачки законик донесен је 1889. године по узору на њемачки Трговачки законик. Дио који регулише компанијско право потпуно је измијењен након II Светског рата по узору на америчко право. Овај дио је мијењан више пута, а последње измјене су извршене 1993. и 1994. године. Неке од тих измјена односе се на јачање положаја мањинских акционара, посебно у погледу контроле пословних књига компаније и деривата тужбе.

Овај текст је базиран на обради најважнијих одредби Трговачког законика које се односе на права мањинских акционара. Текст ће се ограничити на права мањинских акционара у акционарским друштвима, која обухватају више од 50% свих предузећа у Јапану, док када је ријеч о великим компанијама тај проценат је преко 99%¹⁾.

Права акционара везана за сазивање скупштине акционара

Скупштина акционара представља, у принципу, најважнији орган компаније, гдје се креира пословна политика предузећа и доносе најважније одлуке. У надлежност редовне скупштине спада утврђивање основне структуре компаније, доношење одлуке о спајању с другим компанијама и одлуке о повећању капитала и инвестицијама, и усвајање измјена статута.

Према члану 237. ст. 1. Трговачког законика, акционари који посједују најмање 3% издатих акција у периоду од најмање шест мјесеци могу захтијевати од генералног директора да сазове скупштину акционара. Акционари који захтијевају сазивање редовне скупштине морају то учинити у писменој форми, наводећи разлоге за сазивање скупштине. Ако скупштина не би била сазвана у разумно вријеме, односно ако би била заказана у року од шест недјеља након подношења захти-

1. Према статистици јапанске Националне пореске агенције (<http://www.nta.go.jp>), од 6.330 великих компанија, с капиталом преко 1 милијарде јена, 6.249 су акционарска друштва.

јева, акционари који су поднијели захтјев за одржавање скупштине могу, на основу одлуке суда, сами заказати скупштину. Међутим, просто испуњење законских услова не мора бити довољно за одлуку суда да одобри сазивање скупштине, јер јапански судови имају доста конзервативан приступ како би спријечили злоупотребу овог права од стране мањинских акционара²⁾.

Акционари који посједују најмање 1% акција у периоду од најмање шест мјесеци могу прије одржавања скупштине захтијевати од суда да именује инспектора који би требао да контролише поступак сазивања скупштине и начин доношења одлука на скупштини. Инспектор подноси извјештај суду, који може наложити директору да сазове нову скупштину како би се исправиле неправилности са претходно одржане скупштине (чл. 237-2).

У односу на дневни ред скупштине, акционари који посједују најмање 1% издатих акција, или 300 акција у периоду од најмање шест мјесеци могу захтијевати од директора да уврсти одређене тачке у дневни ред (чл. 232-2). Ако је такав захтјев учињен према утврђеној процедури, директор је дужан да та питања уврсти у дневни ред скупштине.

Право учествовања на скупштини акционара

Сви акционари имају право да присуствују скупштини, да постављају питања, износе своје мишљење и да гласају. Свака акција даје право на један глас, док компанија нема право да гласа по основу својих акција. Гласање може бити лично или преко заступника. Трговачки законик не дефинише питање ко може бити заступник. Компанија може прописати статутом да само акционари компаније могу наступати као заступници других акционара.

У Јапану је уобичајена пракса да компанија, уз обавјештење о одржавању скупштине акционара, шаље индивидуалним акционарима бланко формулар о именовању заступника којег акционар треба да потпише и врати компанији. Обично се ова пракса објашњава потребом за постизањем кворума на скупштини, али се тиме уједно органима управљања компаније обезбеђује већинска подршка приликом гласања. Наиме, статистика показује да мање од 1% заступника приликом гласања гласа супротно предлозима органа управљања компаније³⁾.

Одлуке на скупштини доносе се, у принципу, већином гласова присутних акционара. У одређеним случајевима одлуке се доносе квалификованом двотрећинском већином, као напр. када се ради о измјенама статута, смјени директора или ревизора прије истека мандата, статусним промјенама компаније, итд.

Кворум скупштине постоји ако на њој учествују акционари који посједују најмање 50% издатих акција (чл. 239. ст. 1). Овај кворум може статутом бити умањен

2. Taniguchi, Y. *Japan's Company Law and the promotion of Corporate Democracy: A Futile Attempt?*, Columbia Journal of Transnational Law (1988) стр. 206.

3. Institute of Business Law ed., *Kabunishi-sokai hakusho* (Бијела књижа о скупштинама акционара) 1998, Tokyo 1998, стр. 86.

или потпуно елиминисан, осим ако се ради о одлуци за именовање директора или ревизора.

Ситуација у јапанским акционарским друштвима је таква да мањински акционари објективно немају могућности да утичу на одлуке скупштине акционара. Мањински акционари у Јапану су врло бројни, што има за посљедицу њихову неповезаност, чиме је отежан њихов утицај на доношење одлука. Осим тога, структура акција у јапанским акционарским друштвима је таква да акционари, чак и кад би хтјели да утичу на доношење одлука, то је реално тешко оствариво: укупан проценат акција које посједују индивидуални акционари је у просјеку 23%, страни улагачи посједују у просјеку 5% акција, финансијске организације посједују 41,5% акција, док друге компаније посједују 24,5% акција⁴⁾. У пракси, индивидуални акционари у Јапану не показују ни интерес да учествују у управљању компанијама, задовољавајући се дивидендом и профитом који остваре на основу увећане вриједности акција.

У пракси, скупштине акционара представљају само формалност и обично не трају више од пола сата. На скупштинама обично учествују акционари који укупно посједују мање од 10% акција, док крупни акционари гласају преко заступника. Статистички подаци указују да су на скупштинама у само 20% компанија учествовали акционари који посједују више од 30% компанија⁵⁾. Код великих компанија тај проценат је знатно мањи. Умјесто да се одлуке доносе на скупштини акционара, уобичајено је да се прије одржавања скупштине врше консултације директора компаније са главним акционарима и ту се договарају одлуке, које се само формално усвајају на скупштини. Скупштина се сматра успјешном ако траје што је могуће краће и ако на скупштини акционари не постављају питања. Према подацима из 1998. године, на скупштинама акционара у 85,3% компанија није било питања акционара, док су у 70% компанија скупштине трајале мање од 25 минута⁶⁾.

Право контроле пословања компаније

Како би акционари били у могућности да врше контролу пословања компаније, један од неопходних услова је да имају приступ релевантним информацијама. У том циљу, јапанско право гарантује свим акционарима могућност да се упознају са статутом компаније, регистром акционара и другим основним актима компаније (чл. 263. ст. 1). Ти акти стоје на располагању акционарима у сједишту компаније и сваки акционар их може прегледати у току радног времена (чл. 263. ст. 2). Такође, сваки акционар има право да добије на увид записник са скупштине акционара (чл. 244. ст. 4), извештај ревизора о финансијском пословању (чл. 282. ст. 2), као и записник са стастанка управног одбора, ако је добио судску дозволу (чл. 260-4).

4. Japan Securities Research Institute ed., *Securities Market in Japan 1994*, Tokyo 1994, стр. 75.

5. Institute of Business Law ed., *Kabunishi-sokai hakusho* (Бјела књига о скупштинама акционара) 1998, Tokyo 1998, стр. 123.

6. Ibid., стр. 112-113, 134.

Сваки акционар који посједује најмање 3% издатих акција има право да прегледа пословне књиге. Акционари могу прегледати пословне књиге лично, или преко својих заступника. Акционари који желе да прегледају или копирају пословне књиге, или друге документе који се односе на финансијско пословање компаније, морају да доставе писмени захтјев са образложењем (чл. 293-6). Ако директори неоправдано одбију захтјев за преглед рачуноводствених докумената, акционар чији је захтјев одбијен има право да судском тужбом оствари то своје законско право.

Сваки акционар који посједује најмање 10% издатих акција може захтијевати од суда да именује инспектора који би требао да изврши контролу пословања и имовину компаније (чл. 294). Овакви захтјеви се обично постављају у случају прекршаја статута или закона у вези с пословањем компаније, или постојања сумње да постоје неправилности у пословању компаније.

Право на откуп акција

Пошто се одлуке на скупштини акционара доносе на принципу већинског одлучивања, потребно је заштити интересе акционара који се противе одлукама. Једна од тих мјера заштите јесте право мањинских акционара да захтијевају од компаније да откупи њихове акције, уз услов да су акционари прије него је скупштина акционара одржана писмено обавијестили компанију о свом противљењу усвајању одређених одлука и на скупштини су гласали против тих одлука. Мањински акционари имају право на продају акција компанији у три случаја:

1. у случају промјене пословања компаније, у цјелости или у значајном дијелу (чл. 245-2),
2. у случају измјене статута којом се ограничава пренос акција (чл. 349 ст. 1),
3. у случају спајања са другом компанијом (чл. 408-3 ст. 1).

Ако се у року од шездесет дана од усвајања одлуке на скупштини компанија и акционари не могу договорити о висини цијене по којој компанија треба да откупи акције, ту цијену ће одредити суд (чл. 245-3).

Деривативна тужба

У јапанском компанијском праву, по угледу на америчко право, постоји тзв. "деривативна тужба" (*derivative action*) која представља право акционара да у име компаније покрене тужбу против директора због предузимања радњи којим је нанјета штета компанији. У принципу, ако компанија претрпи штету због радњи директора, компанија би требала да се појави као тужилац против директора. Међутим, компаније често нијесу вољне да туже свог директора. У том случају, дакле само под условом да компанија није тужила директора, акционари имају право да се појаве као тужиоци у име компаније. Тужба се зове деривативна зато што је из-

ведена из права компаније да тужи директора, а не ради се о изворном праву акционара⁷⁾.

Акционари у Јапану се ријетко одлучују да покрену деривативну тужбу. Један од разлога је да јапански акционари не показују нарочит интерес за контролом рада компаније, а посебно ако то изискује одређене трошкове. Други разлог је да, ако би акционар успио с тужбом, штета се надокнађује компанији, а не акционару који је покренуо тужбу. То значи да се акционари неће упустити у покретање тужбе против директора, осим ако имају неки посебно јак разлог. Ипак, измјене Трговачког законика из 1993. године којима су знатно смањени судски трошкови за покретање деривативне тужбе, имале су као резултат значајно повећање броја деривативних тужби⁸⁾.

Нагли пораст деривативних тужби услиједио је нарочито након успјеха деривативне тужбе у случају *Mitsui Mining* 1993. године. Ова компанија је направила договор са другим компанијама, у којима је имала већину акција, да те компаније откупе акције од једног од акционара *Mitsui Mining* који се противио спајању те компаније са једном другом компанијом. То је било супротно члану 211-2, који забрањује "компанијама ћеркама" да посједују акције у матичној компанији. Поступајући по деривативној тужби, Врховни суд Јапана је одлучио да су директори нанјели штету компанији откупом акција по неразумно високој цијени, те да треба да накнаде штету компанији у износу који одговара разлици између цијене по којој су акције откупљене и тржишне цијене⁹⁾.

Према јапанском праву деривативна тужба се може покренути у два случаја који су прецизно дефинисани Трговачким закоником:

1. ако директор кршењем својих обавеза наноси штету компанији
2. у случају незаконитих исплата акционарима.

1. Кршење обавеза од стране директора

Сваки акционар који је посједовао акције компаније у периоду од најмање шест мјесеци може захтијевати од компаније да предузме мјере против директора који вршењем одређених радњи наноси штету компанији. Ако у периоду од тридесет дана компанија не би поступила по том захтјеву, акционар може покренути деривативну тужбу у име компаније (чл. 267). Поред директора, деривативна тужба се може покренути у случају других особа које кршењем својих обавеза наносе

7. Oda, H. *Derivative Actions in Japan*, Current Legal Problems (1995) стр. 161, Kawashima, S., Sakurai, S. *Shareholder Derivative Litigation in Japan: Law, Practice, and Suggested Reforms*, Stanford Journal of International Law (1997) стр. 9.
8. Док су у периоду од 1950. до 1990. године поднете 27 деривативне тужбе, само у периоду од три године од 1991. до 1994. године поднете су 23 тужбе, а најављено још 84; тренд раста је настављен 1993. године кад су покренуте 133 деривативне тужбе и 1995. године када је покренуто 158 деривативних тужби. Наведено према, Nottage, L. *Japanese Corporate Governance at a Crossroads*, Kyshu University and Thamarsat University Conference "Economic Law Reform", Bangkok, 2000.
9. Врховни суд Јапана 9.9.1993 (Minshu 47-7-4814).

штету компанији, као што су промотери (чл. 196), ревизори (чл. 280. ст. 1), и сте-чајни управници (чл. 430. ст. 2).

Чињеница да право на деривативну тужбу према Трговачком законик у има "сваки акционар", значи да акционар који посједује само једну акцију има право на деривативну тужбу, под условом да је у посједу акције најмање шест мјесеци. При-је покретања деривативне тужбе, акционар мора упутити захтјев управном одбору да предузме мјере како би се директор спријечио да предузима радње којима се на-носи штета компанији. Тек ако управни одбор не поступи по том захтјеву у року од тридесет дана, акционар стиче право на деривативну тужбу. Акционар може покренути деривативну тужбу прије истека рока од тридесет дана ако постоји ри-зик да би чекање да тај законом прописани рок истекне могло изазвати "непо-прављиву штету" (чл. 267. ст. 3). Тако на примјер, акционар може покренути деривативну тужбу прије истека рока од тридесет дана ако директор покуша да неовлашћено отуђи имовину компаније, или ако се компанија налази пред банкрот-ством¹⁰). У том случају акционар може покренути деривативну тужбу одмах, али је након покретања тужбе дужан да у најкраћем року о томе обавијести компанију (чл. 268 ст. 3).

На захтјев директора против кога је усмјерена деривативна тужба, суд може наложити акционару који је покренуо тужбу да положи одређени износ као обез-бјеђење за трошкове поступка (чл. 267. ст. 5). У принципу, суд ће прихватити такав захтјев директора ако директор успије да докаже да постоји вјероватноћа да акци-онар не поступа у доброј вјери већ жели да злоупотреби деривативну тужбу.

Акционар који је успио у деривативној тужби има право на накнаду трошкова поступка од компаније (чл. 268-2 ст. 1). С друге стране, акционар који није успио с тужбом може бити одговоран компанији за претрпљену штету, под условом да тужбу није покренуо у доброј вјери (чл. 268-2 ст. 2).

2. Незаконите исплате акционарима

Акционари имају право на деривативну тужбу и у случају да компанија врши исплате акционарима у вези с вршењем њихових права. Трговачки законик стрик-тно забрањује исплате или давање других бенефиција акционарима у вези с врше-њем права која имају као акционари, с циљем да се сузбије активност тзв. "профе-сионалних акционара" (*sokaiya*)¹¹). Ако би компанија вршила такве исплате, оне се морају вратити компанији, а ако се не врате компанија је дужна да покрене туж-бу за повраћај (чл. 294-2 ст.3). Ако би компанија пропустила да покрене тужбу за повраћај, тада сваки акционар има права да покрене деривативну тужбу, под истим условима као у случају кршења обавеза од стране директора (чл. 294-2 ст. 4).

10. West, M. *The Pricing of Shareholder Derivative Actions in Japan and the United States*, North-western University Law Review (1994) стр. 1448.

11. Пејовић, Ч. *Управљање јапанским акционарским друштвима*, Привреда и право (1999) стр. 813-814.

Ова врста деривативне тужбе још никад није покренута пред јапанским судовима, што се обично објашњава све слабијом активношћу *sokaiya*. Прије ће бити да је то због страха од *sokaiya*, који су често повезани с организованим криминалом. Томе треба додати чињеницу да је врло тешко доказати такве исплате, које се обично врше тајно и не у форми непосредног плаћања, већ под плаштом накнаде за вршење одређених услуга или куповине опреме за компанију. Чињеница је да проблем *sokaiya* још увијек постоји и 1998. године је само 26,2% јапанских компанија потврдило да немају ту врсту акционара¹²⁾.

Привремене мјере

Акционар који посједује акције компаније у периоду од најмање шест мјесеци има право да предложи привремене мјере којим би се зауставило вршење радњи директора које не спадају у пословну дјелатност компаније, или су супротне закону или статуту, а које могу узроковати "непоправљиву штету" компанији (чл. 272). Привремене мјере су јефтинија алтернатива у поређењу са деривативном тужбом, док је у готово свим осталим аспектима идентична с деривативном тужбом. Основна разлика је да привремене мјере претходе вршењу директорових радњи, док деривативна тужба слиједи након радњи директора.

Захтјев за смјену директора

Акционари који посједују најмање 3% акција у периоду од најмање шест мјесеци имају право да закажу скупштину акционара како би се гласало о смјени директора. Директор се може смијенити двотрећинском већином гласова акционара који су присутни на скупштини, под условом да ти акционари посједују најмање половину издатих акција. Ако на скупштини предлог за смјену директора не би био прихваћен, акционари који посједују најмање 3% акција у периоду од најмање шест мјесеци имају право да у случају тежих повреда дужности од стране директора судским путем захтјевају његову смјену (чл. 257. ст. 3).

Закључак

Законска заштита коју уживају мањински акционари према јапанском праву не разликује се битно од других националних права. Иако мањински акционари објективно не могу утицати на управљање јапанским компанијама, што је уосталом случај и у другим државама, ипак јапанско право пружа одређену заштиту мањинским акционарима. Основна права која уживају мањински акционари у другим правима могу се наћи у јапанском Трговачком законнику.

12. Institute of Business Law ed., *Kabunishi-sokai hakusho* (Бијела књига о скупштинама акционара) 1998, Tokyo 1998, стр. 57-58.

Једно од основних права акционара јесте да учествују у сазивању и раду скупштине акционара, гдје могу постављати питања и учествовати у доношењу одлука. Скупштина акционара је мјесто гдје акционари могу изразити своје незадовољство радом органа управљања компаније, као и остварити право да гласањем учествују у доношењу одлука. Ако већ не могу утицати на доношење одлука на скупштини акционара, мањински акционари имају право да, у случају доношења одређених одлука на скупштини против којих су гласали, захтијевају од компаније да откупи њихове акције. Још један значајан инструмент заштите права мањинских акционара јесте право акционара да прегледају пословне књиге компаније, што им омогућава увид у пословање компаније. Поред тога, мањински акционари имају на располагању деривативну тужбу и привремене мјере, којим могу заштитити своје интересе у случају да они буду угрожени радњама директора.

Нека од наведених права дата су акционарима који посједују само једну акцију, док је за нека права потребно посједовање одређеног процента акција. Као посебан услов у Трговачком закону се обично наводи посједовање акција у периоду од најмање шест мјесеци.

Циљ овог чланка је био да пружи на увид југословенским правницима законска рјешења јапанског права која се односе на заштиту права мањинских акционара. Иако не мислимо да су искуства других земаља увијек позитивна, познавање компаративног права свакако може бити корисно у рјешавању проблема с којим је суочено домаће право. Не обавезно као узор, али увијек као извор идеја и инспирације.